Оригинални научни рад 329:502/504
doi:10.5937/zrpfns49-9849

Др Слободан П. Орловић, ванредни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
sorlovic@pf.uns.ac.rs

О ЗЕЛЕНИМ ПОЛИТИЧКИМ СТРАНКАМА[1]

Сажетак: *у овом раду аутор се осврће на нека правна и политичка питања у вези за зеленим политичким странкама. Та питања покривају: идеологију зелених политичких странака, њихову бројност и утицај, како генерално тако и у Србији. У првом делу рада говори се уопште о политичким странкама – њиховој дефиницији, идеологији, улози и деловању.*

Основна теза у овом раду је да су зелене политичке странке својом појавом представљале новину на политичкој сцени. Али убрзо, из објективних и субјективних разлога, мењале су првобитне идеје и почињале да личе на све друге политичке странке. Тако су изгубиле своју авангардност и политичку алтернативност.

Кључне речи: *зелене политичке странке, идеологија, зелени.*

1. УВОД

Политичке странке су носиоци политичких активности у данашњим државама, иако нису једине политичке организације.[2] Политички живот у вишестраначком систему незамислив је без учешћа различитих политичких групација. Оне, организоване у страначке организације, сабирају политичку вољу бирачког тела и путем гласова бирача боре се за власт. Оно што је неопходно да би избори на којима се бирају органи власти имали смисла јесте различитост страначких програма и идеологије (у данашњим условима тога је све мање). На основу тих разлика грађани се опредељују за подршку одређеној политичкој странци или коалицији. Бирачи свој из-

[1] Рад је део пројекта „Биомедицина, заштита животне средине и право“ бр. 179079 који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

[2] Као политичке организације наводе се и: општенародне политичке организације, политичке организације за принуду, идеолошке политичке организације, интересне политичке организације. Радомир Лукић, *Политичка теорија државе*, Београд 1962, 72-89.

борни глас могу дати, по традиционалној идеолошкој подели, странци (странкама) центра, левог или десног идеолошког профила. Иако је данас та димензија лево – десно непоуздана, она је још увек начин како шира публика и партијске елите схватају (перципирају) политику.[3]

Ова идеолошка подела, зачета још у време Велике буржоаске револуције (1789-1799), данас је умногоме превазиђена. Велика већина релевантних политичких странака либералног капитализма нема битно супростављена идеолошка гледишта. Штавише, њихови програми су у доброј мери подударни. Ово даље има као последицу чињеницу да је отворена политичка сарадња. Могућа је коалиција ради вршења власти између скоро свих политичких странака које уђу у парламент. Због тога се дешава да почетно опредељење бирача за странку леве или десне провенијенције или за странку ближу идеологији центра и нема неку посебну важност с обзиром на то да ће оне у преговорима, већ према постизборним околностима, образовати власт. Тако полазна страначка идеологија одлази у други план.

Ново у програмима политичких странака је „зелена идеологија“. Екологија као водиља у деловању политичких странака представљала је новину у политичком спектру. Од појаве првих таквих странака седамдесетих година прошлог века па до данас, настао је већи број зелених политичких организација у свим европским државама. Њихов програм је, испочетка, заштиту животне средине претпоставио борби за власт али с временом, како је зелени политички покрет постајао масовнији, мењала се и чистота „зелене идеологије“. Данас су екологија, екологизам, енвајронментализам и друге изведене идеологије део хетерогеног политичког програма који заступају зелене странке. Уз то, и све друге политичке странке („незелене“) имају планове и активности у вези са заштитом животне средине. Све то утиче да зелене странке све више губе на својој препознатљивости и различитости, борећи се свим политичким средствима, као и остале, за што више гласова бирача. И по цену да ублаже или чак занемаре свој изворно чврст идеолошки став о беспоговорној потреби заштите животне средине - ако би, с друге стране, тај заокрет донео бољи резултат на изборима.

2. ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ

Данашње уређење власти се, по класичном конституционализму, сагледава као подела власти. На хоризонталном државном нивоу то подразумева поделу државних функција, груписаних у гране власти, које обављају

[3] Slaviša Orlović, „Ideologija i programi u partijskim sučeljavanjima“, *Ideologija i političke stranke u Srbiji* (ur. Zoran Lutovac), Beograd 2007, 15. Опширније: *ibid*, 15-20.

највиши државни органи. Вертикална подела власти је, пак, подела послова (функција) власти на степенованим нивоима – функције државних органа, регионалних и локалних. Али иза овог односа различитих органа власти који подразумева сарадњу, контролу и одговорност, постоји политички однос сарадње или опонирања међу политичким странкама. Ако изузмемо судство као посебну власт за коју важе аполитични принципи, политички систем у држави заправо карактерише однос међу странкама „победницама“ и „губитницама“ са избора. Све се политичке странке могу сврстати у те две велике групе јер им је превасходни циљ “добијање већине на изборима”.[4] Политичке странке су већ одавно неизбежан и, слободно казано, пресудан учесник непосредних избора који су, даље, основа представничке власти.[5] Ово говори да се круг политичког система заокружује улогом и делањем политичких странака.

Политичке странке су “оне политичке организације које се и саме обично тако називају. Разуме се да, упркос том основном слагању (ставу, *наш. С.О*), има и овде извесних терминолошких тешкоћа (...) јер постоје прелазни облици између оног што је по општем мишљењу политичка странка и онога што то није.”[6] Политичке странке су “удружења људи са истим политичким убеђењем“[7] и настају као промотери неких ужих интереса: регионалних, класних, мањинских, интереса различитих врста капитала, али им је заједничко да се заклањају општим интересом као друштвено прихватљивим.[8] За сваку потпуно оформљену политичку странку битан је како идејно-политички тако и интересни садржај који окупља и задржава чланство.[9]

Изузимајући судску власт, покретачка снага уставног система су лица учлањена у политичке странке и организована од стране њих. Тако долазимо до спознаје да су заправо странке субјекти власти јер њихови изабраници попуњавају руководеће а често и остале нивое у органима власти, од државних до локалних. Управо највишим државним функцијама које су уједно и политичке (осим шефа државе у монархијама), неизоставно одговара придев страначке јер је њихов носилац изабраник странке на власти.

---

[4] Радомир Лукић, *Политичке странке*, Београд 1995, 41. Неке раније дефиниције политичких странака нису обавезно имале и елеменат освајање власти.

[5] „Једна од највећих предности представничке власти је успостављање честих односа између разних класа у друштву. Та предност може произићи само из непосредних избора“. Бенжамен Констан (*Constant*), *Принципи политике и други списи* (прев. Стефан Лукачевић), Београд 2000, 49.

[6] *Ibid*, 29.

[7] Karl Loewenstein, *Political Power and the Governmental Process,* Chicago 1957, 75.

[8] Као неки општедруштвени циљеви наводе се: убрзавање економског развоја, јачање социјалне заштите, ширење образовања. Vladimir Goati, *Političke partije i izbori u demokratskom procesu*, Beograd 2001, 26.

[9] Miodrag Zečević, „Političke stranke (partije)“, *Arhiv za pravne i društvene nauke* 1/1991, 14.

Развој политичких система довео је до тога да данас имамо три главна модела утакмице у страначкој борби за власт и учествовања у органима власти: једностраначки, двостраначки и вишестраначки. На то су поред „званичне“ државне политичке идеологије утицали и други фактори: културни и укупни друштвени амбијент са системом индивидуалних и колективних вредности, традиција и континуитет политичког развоја, конкретне уставне норме и изборно законодавство и др.

Данас је ретко (и све ређе) заступљен политички систем са једном политичком странком – једностраначки. Ово значи да нема ни стварне ни привидне изборне трке политичких странака, већ се унапред зна чији ће кандидати победити на изборима.[10] Једино што може бити неизвесно је који ће од више кандидата исте странке бити изабран. Двостраначки систем - са две велике политичке странке и више мањих (Уједињено Краљевство, САД), за последицу има да се две странке смењују на власти, на државном нивоу. Коалиционе владе су изузетне, а мање странке могу да се домогну регионалне или локалне власти.

Вишестраначки систем обично подразумева коалициону владу јер у парламенту нема већине једне политичке странке. Ту су парламентарне странке, у огромној већини, такве идеологије да прихватају постојећи политички систем. По природи опозиционог деловања, опозиција критикује политичко стање па и тај систем, али не желећи суштинске политичке (идеолошке) промене већ смену на власти. И то владајућих странака или странке, не би ли дошла на то место.

Политичке странке су постојале у различитим раздобљима и поднебљима али су суштински истовентне појаве. Политичка странка се нужно јавља у свакој сложенијој, слојевитијој заједници.[11] Оно што је у једном моменту постала новина у вишестраначком систему либералног капитализма је појава зелених политичких странка. То су странке које су се постепено оформиле у либералним државама, ставивши у први план своје политичке борбе заштиту животне средине. Ово је пред крај XX века изазвало уставноправно питање – да ли те организације уопште испуњавају критеријум да буду политичке странке с обзиром на то да се странке, по дефиницији, боре за власт. Ова дилема је временом сама по себи превазиђена јер су и зелене странке почеле да учествују у вршењу власти. То је повезано са њиховом транзицијом од „покрета“ до „политичке странке“ коју

[10] У Народној Републици Кини Уједињени фронт је заступљен у Свенародном конгресу са 830 делегата (од укупно 2987), али је и он под вођством Комунистичке партије Кине, једине политичке странке у држави. Вид. http://www.npc.gov.cn/englishnpc/news/index.htm, 1. децембар 2015. године.

[11] Milan Petrović, „Političke stranke i država“, *Arhiv za pravne i društvene nauke* 3/1982, 370.

ипак није пратило јасно распознавање између политике која је својствена једном политичком (зеленом) покрету и страначке политике.[12]

Та нова зелена политичка идеологија данас се стопила са постојећим програмима владајућих политичких странака. Зелени политички план се од радикалног идеолошког заокрета, било леве (чешће) или десне орјентације свео на „реформу" постојећег система. Шта реформа (лат. *reformare* - преобразити, променити) тачно политички значи нико не може са сигурношћу одговорити па јој се садржина попуњава већ према друштвеним околностима дате државе. А и унутар држава зелене странке немају исту политичку платформу нити су им путеви политичке борбе подударни. Остала је заједничком само боја.

Србија XIX века је пратила европски корак оснивања и развоја политичких странака. Још за време Првог српског устанка (1804-1813) било је покушаја политичког страначког организовања. Ипак, праве политичке странке у Србији се формирају након независности (1878), окупљањем истомишљеника око листова у којима су и објавили своје програме.[13] Три прве политичке странке, Либерална, Српска напредна и Радикална странка, су објавиле своје програме и донеле статуте у једној, 1881, години.[14] Те прве политичке странке су временом мењале и преузимале идеологију једна другој, а обновом вишестраначја у Србији (1990) било је готово немогуће дати прецизно идеолошко одређење странака (то је и данас остало веома тешко).[15] Међу тим мноштвом политичких странака основана је и прва која је за своју идеологију узела екологију, Зелена странка.

3. ЗЕЛЕНЕ ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ

3.1. Идеологија

Зелене, еколошке политичке странке су за први задатак у свом политичком програму узеле заштиту животне средине.[16] Оне воде бригу о еко-

[12] Margit Mayer, John Ely, „Success and dilemmas of Green party", *The German Greens: Paradox between movement and party* (eds. Margit Mayer, John Ely), Philadelphia 1998, 7.То што важи за странку немачких Зелених примењиво је и на друге. Концепт нове политике Зелених пре је замаглио границу између политике покрета и страначке политике. Зелени су задржали везу са средишњим темама којима се бави лево орјентисани либерални покрет, али су као странка бринули и о питањима изборног цензуса и изборног успеха. *Ibid.*

[13] Будући либерали су се окупљали око листа „Исток", напредњаци око „Видела", а радикали око „Самоуправе". Вид. Драган Суботић, *Прилози за националну историју државе и права у 19. и 20. веку*, прва књига, Београд 1996, 43-48.

[14] Драгослав Јанковић, *Рађање парламентарне демократије: политичке странке у Србији XIX века*, Београд 1997, 208. Опширније: *ibid*, 208-423.

[15] Miša Đurković, „Narodnjaštvo u političkim strankama Srbije", *Ideologija i političke stranke u Srbiji* (ur. Zoran Lutovac), Beograd 2007, 180.

[16] „Зелена идеологија" ових странака је нешто више од просте бриге за стање човекове животне средине. Дарко Надић, „Идеологија партија зелених", *Теме* 3/2006, 445.

центричним, темељним зеленим вредностима.[17] То би била потпуна новина у идеологији политичких странака и до данас врста авангардне политичке идеологије, да се нису десила углавном два програмска заокрета. Један се тиче других („незелених") политичких странака које су у своје програме унеле или прошириле постојећу заштиту животне средине и у том правцу прилагодиле организациону страначку структуру (лица и страначки орган задужен за екологију). Друга програмска промена тиче се еколошких политичких странака. Оне су своје програме и активности врло брзо почеле да прилагођавају политичкој актуелности и горућим друштвеним питањима. Тако је зелено, као знак јасног распознавања у односу на све друге политичке странке, губило на интензитету. Идеолошко приближавање другим странкама значило је и унутрашње идејно раслојавање. Под капом зеленог могло је стати све више група идеја које су ишле од левог до десног идеолошко-политичког спектра.[18] Уз овај процес иде и промена улоге и идентитета државе. Држава је постајала надзорник животне средине, замењујући традиционалну улогу њеног експлоататора. Међутим, то није довршено, између осталог и због тога јер државе љубоморно чувају суверено одлучивање на сопственој територији што је сметња интегрисању екосистема то јест биосфере и управљању еколошком одрживошћу.[19]

Зелене политичке странке су држале борбу за здраву животну средину као првенство, али подршка грађана (удео у бирачком телу) није могла знатније порасти без ширег круга тема којима се баве и које би желели да решавају по доласку на власт или учешћем у њој. Прве коалиционе владе у којима су учествовале зелене странке биле су потврда да и ове политичке организације имају исту правну и политичку природу као и све друге политичке странке а то је да се боре за власт. Иако примењују и другачије начине рада (еколошке акције, трибине, пројекти) зелене странке своју идеологију у држави могу да остваре једино вршењем власти.

---

[17] Оне почињу бригом о природи и целом екосистему а не бригом о човеку (човечанству). Те зелене вредности су идеје биоетике. Она каже да природа има унутрашње вредности, сопствено право, без обзира на њену употребну вредност за људе. Andrew Dobson, *Green political thought*, London 2000, 15.

[18] На левом спектру налазимо црвено-зелену (*red-greens*) и зелено-зелену (*green-greens*) идеологију. Оба термина описују радикалне екологе или екоцентризам као супротност светло зеленим („*light"greens*) енвајроменталистима, техноцентристима. Црвено-зелени користе марксизам док зелени-зелени више нагињу анархизму. На десној страни, конзервативизам је, делимично, препознатљив по идејама природе и природног поретка. Конзеватизам расправља о ономе што је многим зеленима драго: да је природа, или би требало да буде, модел за људско друштво. David Pepper, *Eco-socialism: from deep ecology to social justice*, London 2002, 1, 9.

[19] Robyn Eckersley, *The green state: rethinking democracy and sovereignty*, Cambridge (Massachussets) 2004, 20.

Првобитном, изворном идеологијом зелених политичких странака сматра се екологизам. Он се може посматрати као један нов скуп идеја који се представља као комплетан разлаз са традиционалним политичким идеологијама као што су конзервативизам, социјализам, либерализам и анархизам.[20] Овде је битно разликовати екологизам као идеолошки новум од еколошке (зелене) политичке теорије која се бави политичким димензијама односа између друштва и природе. Екологизам на неки начин произлази из еколошке политичке теорије и формира се као посебна идеологија.[21] Међу њима ипак постоје разлике које одвајају екологију од екологизма. Екологија, за разлику од екологизма не садржи у себи одбацивање ауторитарних, технофашистичких решења. Екологија служи екологизму као полуга за радикалну критику цивилизације и друштва.[22]

Блажи облик зелене идеологије од екологизма је енвајронментализам (енг. *environmentalism*). То, уствари и није идеологија већ менаџерски приступ, технократско-административни модел решавања еколошких проблема, настао као компромис владајуће либералне идеологије са друштвеним и политичким интересима за заштиту животне средине. Радикализам, који је у сржи екологизма, идеолошки и практично се отупљује енвајронментализмом који прихвата постојећи либерални капитализам уз рационализовање постојећег антропоцентризма.[23]

Структура екологизма се заснива на неколиким концепцијама. Холизам (енг. *holism*) је одговор на фаворизовање антропоцентризма, стављањем у један међузависни систем човека и природу, живе и неживе ствари (мисао о духовности природе). На ово се наставља концепт дубинске идеологије (енг. *deep ecology*) која, за разлику од плитких (конвенционалних) еколошких покрета, полази од тога да је свет природе у равни са човеком и да има право да постоји без обзира колико би по човека могао бити користан.[24] Дубинска екологија не брине о правди већ о природи и њеној вези са човеком, а за коју је он и највећа опасност.[25] Сама дубинска екологија

[20] Darko Nadić, *Ekologizam i ekološke stranke*, Beograd 2007, 13.

[21] *Ibid*, 14.

[22] Andre Gorz, *Ekologija i politika*, (prev. Ivan Stanković *et al*), Beograd 1982, 47, у: *ibid.*

[23] D. Nadić (2007), 14-17. Социјалисти су дуго покушавали да развију „енвајронментализам са класама“ у покушају да нађу заједнички терен између екологије и рада. Adam D. Barry, Jeffrey A. Shantz, „Ecology and class: The green syndicalism of IWW/Earth First Local 1“, *International journal of sociology and social policy*, Vol.19, Iss. 7/8, 1999, 48.

[24] D. Nadić (2007), 19-21.

[25] Marcel Wissenburg, „The idea of nature and the nature of distributive justice“, *The politics of nature: Explorations in green political theory* (eds. Andrew Dobson, Paul Lucardie), London 1995, 5.Човек се схвата као опасност за сву природу и коначно, пошто је као део природе зависан од ње, опасност је и за човечанство – мада „најдубљи“ еколози изгледају мање забринути за овај последњи аспект. *Ibid.*

гради се на вредностима као што је еколошка етика (једна од подврста екософије - еколошке филозофије) која не може да се оствари без еколошке свести човека.[26] Тако су програмски полукругови природе и човека спојени у јединствен „суперорганизам“.

Паралелно са све већим угрожавањем и уништавањем животне средине расте зелени политички покрет и усложњава се еколошка политичка идеологија. Испољавају се ставови да екологизам треба да буде негација и капитализма и социјализма јер су то две стране исте медаље – индустријализма. Природа индустријализма је узрок еколошких проблема а не његове перферне идеолошке конструкције и историјско-политичке манифестације. Алтернатива је еколошки одрживо друштво које има различите опције: „нови светски еколошки поредак“, „централизовани ауторитаризам“, „ауторитарну комуну“ и „анархистичко решење“ (*Tim O'Riodan*).[27]

Екологизам се сматра и сложеном, „хибридном“ идеологијом која се може изделити на десничарски, екосоцијалистички (леви), екофеминистички и анархистички екологизам. Све су то врсте екологизма које имају различите идеје о томе како очувати животну средину.[28] Ипак, екологизам је као почетно радикална зелена идеологија временом отупио оштрицу захтева за суштинским друштвеним променама. Све више се свео на побољшавање регулативе, смањење загађења, строжију заштиту и друго (што су тезе енвајроментализама), унутар постојећег либералног политичког система.[29] На следу тога је и данашњи програмски поклич „ненасиља“ што је пристајање на политички систем. А не његово одбијање које би значило неизбегавање и насилног пута промене. Међу ране разлоге за опредељеност зелених ненасиљу, као догми, наводе се негативна искуства са антинуклерним демонстрацијама 70-тих година прошлог века, стереотипи односа мушкараца према женама који не искључује насиље, мировни покрет 80-тих.[30]

3.2. Бројност и утицај

Зелене политичке странке настају као мале политичке организације у друштвеним околностима које су тражиле нови политички амбијент, поли-

[26] У том циљу суживота човека и природе креиране су и посебне заједнице, холистичке комуне. Вид. Patrick L. Osborne, *Tropical ecosystems and ecological concepts*. Cambridge 2000, 296.

[27] D. Nadić (2007), 21-25.

[28] *Ibid*, 25-31.

[29] *Ibid*, 44.

[30] Brian Doherty, “Green parties, nonviolence and political obligation”, *Democracy and Green Political Thought: Sustainability, Rights, and Citizenship* (eds. Brian Doherty, Marius de Geus), London 1996, 38-39.

тичку културу, аутентичне интересе друштва - сходно идејама екологизма. Иако није пионирска, оснивање немачке Зелене странке (*Die Grünen*, сада *Bündnis 90/Die Grünen*) 1980. године представљало је прави почетак зелених странака. Потом је осниван велики број еколошких странака у свим држава Европе и у свету, али је само мањи број достигао развојну фазу политичке релевантности. Разне зелене странке нестају са сцене без већег политичког трага а паралелно с тим оснивају се нове (често од незадовољних функционера постојеће странке). Релевентност на националном нивоу значи не само посланичко место него и учешће зелених странака у извршној власти (влади). То је у европским државама пошло за руком само неколицини њих.[31]

Несразмера велике бројности и малог политичког утицаја (релевантности) зелених странака указује на неколико њихових својстава. Као нова политичка алтернатива настају на једном таласу, у моменту који је отпочео формирањем немачке Зелене странке. Убрзо зелене странке стављањем у први план питања заштите животне средине, а тако и живота људи, постају политички тренд, мода. Представљале су себе као политичку авангарду. Међутим, оно што је логично изгледало као победничка идеологија – јер нема веће вредности од очувања земаљске кугле и живота на њој, показало се недовољним за већи политички успех. На то су, с једне стране, утицале постојеће политичке странке које, свакако, нису биле вољне да се тек тако, због појаве зелених странака и њихове алтруистичке идеологије, измакну и направе простор у власти. Напротив, оне су, брже боље, преузеле по бираче најатрактивније делове програма зелених странака и тиме просто прекриле еколошку сферу јавног деловања. И друге политичке странке су постале делом „зелене“ па је привлачност зелене политичке авангарде, и пре већег успеха, опала.[32]

С друге стране, саме зелене странке су подривале своју политичку алтернативност постојећем. Деморалисане недобијањем адекватног одговора друштва, односно подршке грађана на изборима, биле су принуђене да прилагођавају своје програме и деловања политичким актуелностима у држави. Тако су уз екологију предмети интересовања и рада зелених страна-

[31] Неколико година након оснивања, зелене странке крунишу политичке активности уласком у националне парламенте. У неким земљама као што су: Француска, Немачка, Италија, Белгија и Финска, парламентарни успех завршавају уласком у националне владе. Дарко Надић, *Партије зелених у Европи*, Београд 2004, 20, 33-36.

[32] Студија која је обухватила тридесетогодишњи период (1980-2010) показује да све политичке странке стављају акценат на зелена питања, само у различитој мери. Највише то чине зелене и аграгрне странке, потом иде група у коју спадају либералне, регионалне, националне и комунистичке странке, а на зачељу су конзервативне, хришћанско-демократске и социјалдемократске. Вид. Jae-Jae Spoon, Sara B. Hobolt, Catherine E. Vries, „Going green: Explaining issue competition on the environment”, *European Journal of Political Research*, Vol. 53, Issue 2, 2014, 369.

ка постали сви друштвени ресори. Зелене странке су настојале да оформе став а потом и план о свим важним питањима у друштву. Тако су од алтернативе и авангарде - по цену веће подршке бирача, једна за другом постале део политичког система који се све мање разликује од главне политичке путање унутар либерализма (*mainstream*-а). Чак је и политички програм постао реформаторски, у доброј мери већ виђен – мењати друштво не мењајући му политичку суштину.[33] На тој линији је и „уступак" власти зеленим странкама који је учињен формирањем министарства за заштиту животне средине. Тако је извршна власт формирањем посебне институционалне јединице са задатком очувања животне средине, „пацификовала" авангардност и сузила алтернативност зеленог политичког покрета. Остају зелене политичке прокламације, али без тежине довољне за промене.[34]

Последице овог идеолошког разводњавања екологизма јасно су видљиве као карактеристика зелених странака у данашњем тренутку. Оне великом већином нису у националним парламентима, нити у перспективи постоје изгледи да се тако шта промени. Тамо где имају политичку тежину и континуитет владања (као *B'90/Grüne* у Немачкој), мањи су коалициони партнер који није много одмакао од изборног цензуса. Ово говори да је политичким системом либералног капитализма, у редовним околностима, ограничен политички домет зелених странака. Као горња граница на нивоу државе показало се учешће у власти на месту слабијег политичког партнера. Оно што би, на несрећу, могао бити јачи ветар у леђа зеленим су ванредне прилике које могу наступити неком природном или изазваном катастрофом (фаталне поплаве услед климатских промена или нуклеарни рат, на пример).

Неколико деценија политичког деловања зелених странака потврђује да је национални ниво власти недостижан за главнину зелених странака. Из тога произлази да би превасходни циљ њиховог деловања требали бити нижи нивои власти. Грађани у локалној заједници су најзаинтересованији

[33] Као политички принципи деловања немачке партије Зелених наводе се: екологија, правда, непосредна демократија и мир. У Глобалној зеленој повељи (међународни акт из 2001) наводи се шест глобалних политичких принципа: еколошка мудрост, социјална правда, непосредна демократија, ненасиље, одрживост и уважавање различитости. Д. Ненадић (204), 39-43. Ова странка заступа и концепт мултикултурног друштва и чини напоре да се активирају странци и имигранти око њихове мултикултурне платформе. Такође их подстиче да формирају своје политичке организације на различитим нивоима власти у оквиру сопствене мреже *ImmiGrün.* Milan Mesić, „Multikulturalizam u Njemačkoj", *Migracijske i etničke teme/Migration and Ethnic Themes* 3/2010, 249.

[34] У новембру 2014. године је на историјском народном климатском маршу на Менхетну било око 300.000 људи, захтевајући озбиљну акцију од стране светских вођа. Један од слогана је био „да изменимо све, требамо свакога". Али и овај тако масован покушај борбе против климатских промена је пропао. Wen Stephenson, „On the front lines of climate justice", *The Nation*, October 26, 2015, 18.

за заштиту животне средине на том микронивоу (сузбијање локалних загађивача, одржавање природе чистом и др) с обзиром на то да се негативне последице прво на њих одражавају. Деловање зелених странака је управо највидљивије у локалној области па се због тога повећавају могућности за добијање политичке подршке бирача. Према томе, када због великих друштвених питања нису у могућности да наметну еколошке проблеме у први план и освоје државну власт, остаје им да концентрисањем на заштиту животне средине на локалном или регионалном подручју остваре политички успех. Ово би била и промена њихове политичке природе. Њу би првенствено дефинисало локално деловање, у складу еколошким питањима конкретне локалне или регионалне заједнице.

Потребу усредсређености на уже подручје потврђује и чињеница да зелене странке нису омасовљене. Најјача зелена странка у Европи, немачка *Bündnis 90/Die Grünen* има око 60 хиљада чланова (2014),[35] док су све друге далеко испод. Ни то невелико чланство није политички хомогено већ се могу препознати различите групације. Чине га екстремнији део чланства (или сви чланови ако је странка сасвим малобројна), умерени део и они који су на пола пута између те две групације.[36]

Европске зелене странке прво су се појавиле у западноевропским државама. По паду социјализма оснивају се и у осталим европским државама. Иако испочетка леве политичке провенијенције, зелене странке су у тим државама, још као покрети, допринели паду социјализма. Након тога, оне се у свом деловању и основним идејама не разлику од западноевропских зелених странака иако се неке разлике могу пронаћи (у идеолошкој идентификацији и др). Врло брзо након оснивања (неколико година) зелене странке су у десетак бивших социјалистичких држава успеле да уђу у националне парламенте.[37]

3.3. Зелене странке у Србији

Зелене странке у Србији се **појављују** успоставом вишестраначког система (1990). Може се рећи да се следи пут који карактерише настанак зелених у државама истока Европе. Пре тога није било правних услова за оснивање странке, али су постојали покрети и еколошке иницијативе који

[35] https://de.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCndnis_90/Die_Gr%C3%BCnen, 12. децембар 2015. године.

[36] Екофундаменталисти (не признају политички систем), екосоцијалисти (принципијелна опозиција режиму), радикални еколози (трансформација производње, децентрализација и непосредна демократија) и либерали (деловање кроз институције система). D. Nadić (2007), 52-53.

[37] Вид. Д. Надић (2004), 127-134. Тек у неколико држава успевају да у краћем периоду буду и у влади (Румунија, Естонија, Летонија, Литванија, Грузија, Словенија).

су отварали питања која ће касније преузети зелене странке (одбијање нуклеарне енергије, на пример).

После прве, Зелене странке, основана је и десетина других еколошких странака.[38] Све оне имају неколико заједничких карактеристика. По **идеолошком основу** не разликују се од западноевропских зеленених странака. Карактерише их, пре свега, складиштење идеја негдашње политичке левице, десницe и центра. Ово казује да и код српских зелених странака постоји идеолошка хетерогеност. Свеобухватно узевши, ове странке идејно лутају, од негације постојећег либералног система – „идеологије експлоататорског капитализма“[39] до прихватања његових основних темеља – прокламације људских права или стварања нових добара, али уз еколошке реформе које обухватају: постепено смањење, замену, спречавање, указивање, већа плаћања од стране субјеката који нарушавају здраву животну средину и др.

Деловање зелених политичких странака и еколошких покрета (неформалних и формалних) који уз њих пристају, је двојако. Зелене странке утврђују а потом се обраћају јавности са идејама које носе зелене странке свих других држава. „Општа зелена места“ којима се тражи увођење еколошке енергије, повећана контрола и кажњавање загађивача или чување шума, просто су преузета од старијих зелених странака. Међутим, готово све те идеје остају без примене од стране проносилаца јер зелене странке не успевају да победе и учествују у власти на државном нивоу. Онда њихове ставове спроводе владајуће политичке странке. Иза тога логично искрсава питање: која је политичка сврха опстанка зелених странака ако за четврт века није исказана и потврђена?

Оно што зелене странке ипак могу да чине, и ако не учествују у власти, јесу мере и акције за које чак није неопходно ни формално организовање. То су апели на јавност, покретање судских поступака против загађивача, чишћења природе, брига о животињама, разне врсте протеста и др. Управо кроз такво деловање (физички и виртуелно – инернетом) зелени активисти могу мењати свест људи о животној средини, придобијати њихову подршку и можда једном бити у прилици да одлучују са позиција власти.

Потреба мењања идеологије и ублажавање, испочетка, радикалног екологизма, такође је особина зелених странака и у другим државама. Ово тражење сопственог политичког пута који би грађанима у већој мери био

[38] Поред Зелене странке, основане су и: Хришћанско еколошки покрет (Београд), Зелени (Топола), Еколошка странка „Храст“ (Београд), Војвођанска зелена странка (Нови Сад), Зелена партија (Ниш), Зелена странка ЕКО са седиштем у Вршцу и Унија зелених (Београд). *Ibid*, 182.

[39] *Ibid*, 185.

прихватљив, заправо постаје разводњена зелена идеологија с многим подоблицима, али која није револуционарно против политичког поретка. Другим речима, релевантне зелене странке у Србији (тренутно само једна) ће све више постајати „обичним“ странкама а све мање само „зеленим“.

Последице програмског прилагођавања српских зелених странака су њихова несталност, пролазност а тиме и имиџ малог политичког утицаја. Као политички тренд виђен у западној Европи осамдесетих година прошлог века, у Србији су деценију касније интензивно осниване зелене политичке странке. Уствари, њихови лидери се и нису представљали као прави политичари – гладијатори у борби за власт, већ више као човекољупци који су приморани да се баве политиком због опште добробити човека и природе. Отуда се у име странке ангажују и истичу нестраначке личности, симпатизери, волонтери, еколошки стручњаци и други угледници. Зелени не настоје (у почетку) да оформе унутарстраначку хијерархијску субординацију, што је за „незелене“ политичке странке на овим просторима правило. Делом и због тога, борба зелених са другим политичким странкама на изборима није дала резултат. То је довело до цепања зелених странака, нестајања, оснивања нових па укруг. Мањак политичке доследности и континуитета трајности само је смањивао ионако невелик почетни политички утицај. Једина прилика да се домогну мандата у Народној скупштини била је, и остала, коалиција којом би се добило високо место на изборној листе неке друге политичке странке.

У Регистру политичких странака у Србији (око стотину 2015. године)[40] две су зелене политичке странке.[41] Странка „Зелени Србије“ са седиштем у Београду основана је крајем 2007. године, а уписана у регистар 2010. Друга, „Зелена еколошка партија – зелени“ из Новог Сада основана је 2008, а уписана у Регистар две године касније. Остале еколошке странке у Србији нису се пререгистровале по позитивном праву (обновиле упис у Регистар) па су угашене или су наставиле да постоје као удружења грађана.

„Зелени Србије“ су парламентарна странка са једним народним послаником у садашњем сазиву Народне скупштине (од 2014).[42] То је опо-

---

[40] Вид. http://www.mduls.gov.rs/doc/dokumenta/pstranke/IZVOD%20IZ%20 REGISTRA%20151207.pdf, 10 . децембар 2015. године.

[41] Од Закона о политичким странкама (*Службени гласник РС*, бр. 61/09, 61/15 – одлука УСС) све постојеће странке су морале да се изнова региструју, за шта им је требало најмање 10.000 оверених потписа пунолетних држављана Србије (1.000 потписа за странку националне мањине). Тако је смањен број политичких странака, али и доведено у питање Уставом зајемчено слободно политичко удруживање (чл. 55) – „систем пријаве“ је приближен „систему одобрења“ који Устав, када је у питању оснивање политичких странака, не познаје.

[42] На парламентарним изборима 2014. године „Зелени Србије“ је „послужила“ новоснованој али нерегистрованој Новој демократској странци (Борис Тадић) да истакне изборну листу и учествује на изборима. Тако је стекла једини посланички мандат.

зициона странка која у свом Програму[43] и раду промовише идеје зелене идеологије, „ослањајући се на искуства осталих Зелених партија у Европи и свету“. Тако су у Програму странке истакнути еколошки циљеви али и други политички циљеви. Заштита животне средине, здрава храна (не ГМО), обновљива и ефикасна енергија (не нуклеарна), здравље, чистоћа, транспорт и др. У вези са другим циљевима из програма, Зелене Србије бисмо могли дефинисати као умерену левицу или леви центар (социјалдемократија). У економији се залажу за већ виђено, као што су рад и запошљавање, привредни раст, борба против сиромаштва, корупције и криминала, јавно-приватно партнерство, прогресивно опорезивање, приватизацију. Зелени Србије су „про ЕУ“ странка којој је циљ „Европа заједничких вредности“, демократија и људска права, спречавање свих облика дискриминације, регионална сарадња. Поднела је захтев за чланство у Европској странци зелених (*European Green Party*). Странка се залаже за децентрализацију Србије, регионални и локални развој, промене (реформе) и нову организацију државе, популациону подршку и др.[44]

„Зелена еколошка странка – зелени“ је ванпарламентарна политичка странка која себе дефинише социјалдемократијом, еколошком, грађанском и хуманистичком (чл. 1 Статута).[45] То је странка која се, поред еколошких циљева, залаже за демократско уређење, парламентаризам, децентрализацију, правну и социјалну државу. Својим Програмом усваја начела која баштини и претходно поменута странка. То су: заштита природе (воде, ваздуха, тла...) и универзалних људских права, друштвено-економски и просторни развој, нешкодљива и обновљива енергија (против нуклеарне), здравље (против ГМО-а, абортуса), образовање (против веронауке?), култура, информисање, етика, међународна сарадња (чланица је Светске асоцијације еколошких партија, *World Ecological Parties*). Ширина програмских циљева, који су донекле и неусклађени,[46] казује да је и ова политичка

[43] Вид. http://zelenisrbije.org/wp-content/uploads/2011/06/Program-Zeleni-Srbije.pdf, 12. децембар 2015. године.

[44] Најважнија опредељења и циљеви наведени су и Статутом странке: заштита животне средине и еколошка мудрост, социјална правда и солидарност, непосредна демократија, одрживост и зелена економија, уважавање различитости и људских права, спречавање свих видова насиља (чл. 4), http://zelenisrbije.org/wp-content/uploads/2011/06/Statut-Zeleni-Srbije.pdf, 12. децембар 2015. године. Ова начела су заједничка великом броју данашњих, не само зелених, странака.

[45] http://zepzelenivojvodina.rs/?page_id=39, 12. децембар 2015. године.

[46] Странка наводи да је привржена међународној сарадњи са свима, али захтева накнаду штете нанете „НАТО бомбардовањем пројектилима са осиромашеним уранијумом“; истиче слободу вероисповести, али се залаже за обавезно грађанско васпитање у средњим и вишим школама; подржава и национална (сведржавна) и мањинска

странка једним делом еколошка а у осталом делу програма и активности упоредива је са многим другим политичким странкама.

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Зелене политичке странке су још увек последња новина на политичкој сцени. Од њихове појаве, пред крај прошлог века, нису се појавиле неке својствене политичке странке које би се као препознатљива политичка групација могле разликовати од свих дотадашњих. Њихов настанак је узрокован друштвеним и природним околностима. Појавила се, заправо промовисана је, трећа (четврта) генерација људских права – група права солидарности. Међу њима је и право на здраву животну средину. Унето у међународне акте и националне уставе, право на здраву животну средину је због свог значаја, универзалности и општеприхваћености, прерасло у специфичну политичку идеологију. То је био знак за образовање зелених политичких странака које су, уз зелену боју, као заједничко узеле превасходни циљ - заштиту природе и здравља људи.

Иако политички атрактиван, нов, чак и револуционаран, овај циљ се брзо показао недовољним за већи политички успех на националним изборима. Зелене странке су већином остајале изван парламента а сасвим ретко и у краћим периодима улазиле у владу. То као да је отворило нову програмску стратегију зелених. Већ према политичком спектру где се која од њих препознавала, преузимале су идеје, условно казано, левице (већином), десницe или центра. Тиме су нудиле решења за сва основна друштвена питања и предлагале правце државног развоја. Паралелно су остале странке почеле интензивније да се занимају за животну средину, а оне са позиције власти су биле у прилици и да нешто конкретно предузму. Оба ова процеса утицале су да зелене странке изгубе имиџ екслузивног старатеља здравог животног окружења. Њихов радикализам и револуционарност (суштинске промене) утопили су се у реформаторство (постепене измене и унапређења).

Од почетка вишестраначја Србија нема политички утицајан блок зелених странака. Тако је и данас када постоје само две регистроване еколошке странке, од којих је једна парламентарна са тек једним народним послаником. Разлози овакве маргиналности су слојевити, могу се наћи у и изван зелених странака. Полазиште може бити да грађани Србије још увек нису сасвим или бар не довољно свесни важности здраве животне средине

права и међународно право. Вид. http://zepzelenivojvodina.rs/?page_id=518, 12. децембар 2015. године.

и одрживог развоја. Поготово не увиђају значај који ће здрава животна средина имати за будућа поколења. Друге политичке странке, пак, нису ни овде, као ни у другим државама, биле спремне да се измакну и направе простор у бирачком телу за новонастајуће зелене странке. Напротив, преузимањем идеја из зелених програма настојале су да задрже и увећају број својих гласача. Тако су зелене странке бивале принуђене да и оне поступе слично и у тој смислу изгубиле су доста на својој распознатљивости и алтернативности постојећем режиму и владајућим странкама. Оне које су успеле да уђу у државне институције постале су део система. Најбројније, ванпарламентарне зелене странке престајале су да постоје или су се цепале на нове, мање, политички још неутицајније. За ових четврт века зелених странака у Србији, може се констатовати да је утврђивање и спровођење зелене политике: доношење правних аката и предузимање конкретних мера и акција, све мање под њиховим утицајем.

Slobodan P. Orlović, Ph.D., Associate Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
sorlovic@pf.uns.ac.rs

About Green Political Parties

Abstract: *in this work the author refers to some legal and political questions in connection with green political parties. Those questions cover: the ideology of green political parties, their number and influence, both in general and in Serbia. The first part of work is generally speaking about political parties – their definition, ideology, role and action.*

Main thesis in this work is that green political parties, by their appearance, were something new on the political scene. But quickly, because of objective and subjective reasons, they were changing original ideas and were beginning to resemble to all other political parties. In this way, they lost their vanguard and political alternativeness.

Key words: *green political parties, ideology, greens.*

Датум пријема рада: 28.12.2015.